

ÚJSZERŰ MEGKÖZELÍTÉS A KUNHALOMKUTATÁSBAN – SZAKÉRTŐI INTERJÚ DR. BARCZI ATTILÁVAL 2013-BAN

RÁKÓCZI Attila

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Fenntartható Fejlesztés és Gazdálkodás Intézet
5540 Szarvas, Szabadság. u. 1-3., e-mail: rakoczi.attila@uni-mate.hu

Kulcsszavak: tájvédelem, tájhasználat, gazdálkodó, közös agrárpolitika, szociológiai vizsgálat

Összefoglalás: Jelen cikkemmel témavezetőmre, Dr. habil. Barczi Attila egyetemi docensre, az oktatóra, a kutatóra, a tanárra, a mentorra emlékezem a doktori kutatásom során közösen végzett munka tapasztalatai, élményei által. A téma az egyedi tájértékeink, kunhalmok védelme volt a közös agrárpolitika intézkedéseinek tükrében. Megállapítottuk, hogy a megváltozott szabályozás hatására a Békés megyei kunhalmok állapotában jelentős pozitív változás állt be. A feldolgozás során a korábbi kutatások eredményeit tekintettük át, ám újabb módszerek kidolgozására is törekedtünk. Az eredményeink során az érintett halom-tulajdonosok motivációit, érzelmeit is bemutattuk, új irányokat fektettünk le a tájvédelem kutatásának szociológiai vetületeiben.

Bevezetés

2012-ben a Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Karán szereztem meg a vidékfejlesztő agrármérnök MSc végzettségemet. A tájvédelemmel kapcsolatos kutatásaimat még 2010-ben kezdtem, mikor is a megváltozott közösségi szabályok hatására az agrártámogatások kifizethetőségének feltételül szabták a táj jellegzetes eleminek a megőrzését. Akkoriban a gémeskutak agrártámogatásba épített feltételeit kutattam, hogy a megyében meglévő gémeskutak milyen állapotban voltak, és a támogatások hatására milyen perspektíva várható. A kutatásom eredményeit a kari TDK-n 2011-ben mutattam be, és I. helyezést értem el a munkámmal. Ezt követően elhatároztam, hogy PhD tanulmányokat szeretnék folytatni.

A fentebb említett támogatási rendszer változtatása során a gémeskutakon kívül a kunhalmok is a feltételrendszerbe épültek. Adta megát, hogy a doktori kutatásom során a halmokkal szeretnék foglalkozni. Ezt követően témavezetőt kerestem. Áttekintve az országos adatbázisokat, a kutatások eredményét, a kutatókat, témavezetőket, mindent egyben figyelembe véve a Szent István Egyetem Környezettudományi Doktori Iskolájában Dr. Barczi Attilára esett a választásom. Először írásban, majd személyesen kerestem meg őt. Az egyre több egyeztetés és személyes konzultáció megerősítette, hogy a témához, személyiségemhez a legjobb mentort találtam meg Dr. Barczi Attila személyében. A kutatás a megtervezettek szerint elkezdődött 2012-ben közösen megkezdődött (folytatódott).

A doktori kutatásunk háttere

Az Agenda2000 nevű közös agrárpolitikai reform egy markáns irányt tükrözött. Utóbbi alatt azt kell érteni, hogy a közös agrárpolitika az 1962-es megindulásakor főként az megfelelő mennyiségű és minőségű élelmiszer-előállításról szólt. Azonban, hogy az eltelő évtizedekben stabilizálódott a világgazdasági helyzet, a nagy háborúktól való félelem alább hagyott, támogatási rendszerben a „mennyiségi” szemléletről áttérődött a hangsúly a „minőségi” mezőgazdaság kialakítása iránti igényre. Egyre inkább előtérbe került a környezet-, és természetvédelem, növényvédelem, állatvédelem, fenntartható fejlődés iránti igény.

A helyes mezőgazdasági és környezeti állapot rendszerét (HMKÁ) a 2003-as KAP reform és a hozzá kapcsolódó 1782/2003/EK tanácsi rendelet vezette be. A benne szereplő szakmai elemek minimum követelményei már korábban is léteztek az 1257/1999/EK Tanács rendelettel. Akkor még helyes gazdálkodási gyakorlatként (HGGY) volt megnevezve. Ennek tartalmát bővítették 2003-ban. A 2009-es KAP reform bővítésével az alaprendeletet hatályon kívül helyezték, és a Tanács 73/2009/EK rendelete tartalmazza a kölcsönös megfeleltetés teljes keretrendszerét. Ennek megfelelően HMKÁ a kölcsönös megfeleltetés része, annak egyik önállóan értelmezhető alapeleme. Olyan előírásokat tartalmaz a mezőgazdasági termelés vonatkozásában, mely előírások együttesen járulnak hozzá az ökológiai szempontból hosszútávon is fenntartható agrárkörnyezet kialakításához (Brady et al. 2009).

Hazánkban az 50/2008 (IV. 24.) FVM rendelettel tarjuk be ezen előírásokat. Kezdetben inkább szakmai elemeket tartalmazott, mint például a talajerózió-, gyomoság-, talajtaposás elleni védelem, a vetésváltás szabályai stb. Az előírások köre folyamatosan bővül a környezeti, tájvédelmi faktorokkal. 2010-ben is jelentős bővítésre került sor, hiszen a szabályozás részévé tették a tájra jellemző tájképi elemek védelmét is. A 32/2010. (III. 30.) FVM rendelet értelmében a HMKÁ feltételrendszerébe bekerült két sajátos hazai tájértékünk, a kunhalmok és gémeskutak megőrzésének követelménye és az ehhez kapcsolódó előírások (Árgay et al. 2013). Ez azt jelenti, hogy amely termelő területén védett tájelem található, annak a védelméről gondoskodnia kell, ellenkező esetben szankciók alkalmazásával különböző mennyiségű összegek kerülhetnek levonásra az aktuális évi támogatási összegéből (Rákóczi és Barczy 2014).

Anyag és módszer

Vizsgálataink két módszert követtek. Egyrészt helyszíni bejárásokon alapult, mely során évről évre lejárta a 185 db rendeletbe beépült Békés megyei halmok közül azokat, melyek az előző évben még műveltek voltak. Monitoring tevékenységet is végeztünk azon halmok esetében, melyek területének bolygatásával korábban felhagytak a gazdák. Utóbbival az eredmények hosszú távú hatását mértük.

A kutatásunk során ugyanakkor a halom-tulajdonosok tájékozottságát, a halmokhoz való viszonyát, a motivációjukat, az új követelményekhez való irányultságukat is mértük. A problémakör felderítésére, az ok-okozati összefüggések detektálására, a folyamatok megértésére, a kezelési lehetőségekre a társadalomtudományok módszerét, az ún. strukturált interjút alkalmaztam. Békés megye területén összesen 20 strukturált interjút készítettem. 5 interjút a téma szakértőivel készítettem. A velük folytatott beszélgetések a saját ismereteim bővítését is szolgálták, valamint a feldolgozás során az általuk elmondottakat ütköztettem az érintettek véleményével. Az érintett Békés megyei gazdálkodók körében 15 interjú beszélgetést folytattam.

Az interjúkról – a későbbi könnyebb feldolgozás érdekében – hangfelvételek is készültek diktafon segítségével. Ezek hossza a szakértők esetében közel 2,5 óra, az érintettek esetében több mint 6 óra hanganyagot jelentett. Szó szerinti átirat nem készült az interjúkról. A kérdéshez egy előre nyomtatott kérdéssorokat tartalmazó adatlapot is használtam.

Az elkészült interjúkat kvalitatív értékelés, tartalomelemzés alá vontam Babbie (2003), Kvale (2005), valamint Heltai és Tarjányi (1999), és Newing (2011) módszertani javaslatai alapján.

Eredmények és megvitatásuk

A területen folytatott kutatásaink rávilágítottak arra, hogy a megyében rendeletbe beépült 185 db halom öt kivételével mindegyikén felhagytak a korábbi mezőgazdasági művelés alól. Megállítottuk, hogy az új szabályozás hatékonyan védi a kunhalmokat (Rákóczi 2016).

Az elvégzett kvalitatív kutatómunkánk során bizonyítást nyert, hogy tájvédelmi kutatások során érdemes mélyinterjú beszélgetéseket folytatni az érintettekkel, mert hozzáállásuk, motivációjuk feltárható, ezáltal javaslatokat lehet megfogalmazni a szabályozó hatóságok felé is, melyek az előírások módosítására, azok hatékonyságának javítására, kiegészítő intézkedésekre jogosultak. A mélyinterjúink eredményeiből kiderült, hogy a gazdálkodók alapvetően elfogadóak a tájban található tájképi elemekkel kapcsolatosan még akkor is, ha a megmentésük saját gazdálkodásuk korlátozásával is jár. Arra is fény derült, hogy a védett tájképi elemekkel kapcsolatos ismeretek bővülésével – egyéb kompenzációs elemek bevezetése mellett – fokozódik az irántuk táplált tisztelet és elfogadás is. A korábbi kutatási eredményeket figyelembe véve kutatásunk megerősítette, hogy a kunhalmok több évszázadon át tartó jelentős pusztulása – néhány kivételtől eltekintve – nem tudatos emberi tevékenység eredménye volt, csupán a velük kapcsolatos ismeretek hiányára vezethető vissza. Interjúink eredményeiből az is kiderült, hogy a tájat alakító ember általános ismeretekkel rendelkezik a halmokról, mindazonáltal történelmi sajátosságairól, a pusztulásukat előidéző vagy elősegítő folyamatokról – néhány kivételtől eltekintve – csak felületes tudás birtokában van. Eredményeinkből igazolható volt, hogy a halmok védelmében, megőrzésében kiemelt jelentősége van az ismeretek bővítésének. Vizsgálataink rávi-

lágítanak, hogy a természetvédelmi, tájvédelmi intézkedések bevezetése során keletkező esetleges konfliktusok kezelésénél kiemelt fontossága van – az érintettek anyagi kompenzációján túl – a gazdák személyes megkeresésének és erkölcsi elismerésüknek is (Rákóczi és Barczy 2015).

Jelen cikk (emlékezés) lényege, hogy az 5 szakértővel folytatott mélyinterjú beszélgetések közül, a Barczy Attilával történt beszélgetést szó szerint közöljem. A halmok védelméről Ő így vélekedett:

Az interjúalany bemutatkozása:

„Dr. Barczy Attila, tanszékezetű egyetemi docens vagyok, a SZIE Természetvédelmi és Tájökológiai tanszékén dolgozom, kutatási és oktatási témáim között szerepel a kunhalmok talajtani és öskörnyezeti kutatása.”

1. Hogyan tudná meghatározni kunhalmok fogalmát?

„A kunhalmok különböző korokban emelt, mesterséges (antropogén) halomszerű képződmények, legtöbbjük kora fémkorszaki temetkezési szokást őriz.”

2. Kérem, beszéljen a kunhalmok jelentőségéről!

„Legnyilvánvalóbb talán régészeti jelentőségük, de véleményem szerint ugyanilyen fontosak a természettudomány, a néprajz, térképészet stb. számára is. Amellett, hogy geográfiai, esztétikai jelentőségük is van, a korabeli és mai térképészet is fontos objektumnak tekinti őket. Több esetben magassági jelet őriznek. Flórájuk és faunájuk őrzi környezetük képét, stepping stone funkciójuk jelentős. Népies elnevezéseik utalnak egykori használókra, funkcióikra, határokat jelölnek ki és egykori őrző/jelző helyként is jelentősek. A rajtuk található építmények történetükről tanúskodnak. Eltemetett talajaik, leleteik, növény- és állatmaradványaik az öskörnyezeti és régészeti rekonstrukció számára igazi értéket jelentenek. Emellett szakrális helyek, és szerintem szépen is.”

3. Kérem, néhány gondolatban fejtse ki, hogy Ön hogyan vélekedik a kunhalmokról!

„Nagyon fontosnak tartom megőrzésüket, védelmüket. Korábban az emberek tisztelték és szerették halmaikat, ez mára – több más, fontos egyetemes emberi érték mellett – degradálódott. Mind tudásban, mind népszerűségben vissza kell helyezni őket a köztudatba, mert egyrészt nem tudjuk azt védeni, amit nem ismerünk és szeretünk, másrészt ők a mi „katedrálisaink”.”

4. Kérem, beszéljen kunhalmok védelméről!

„Sok korábbi próbálkozás mellett az 1996-os természetvédelmi törvény volt a méréföldkő. Bár ennek rendeleti lebontása nem történt meg, de néhány lelkes kutató és szervezet elvégezte kataszterezésüket, komoly lépéseket tett népszerűsítésük ügyében. A valós védelemhez azonban átfogó, országos kiterjedésű lépés kellett, és ezt hozta meg a fent említett rendelet, amely – bár szankciók, és nem jutalmazás szerint – drasztikusan megállította a halmok pusztulását. Szükséges, de kemény lépés

volt: a „tulajdonosok” reakcióit még nem ismerjük, de fontos a helyes irányban terelés, oktatás, népszerűsítés, köztudatba emelés, „reklám”.

5. Véleménye szerint mivel lehetne kiegészíteni a jogszabályokat a védelem fokozása érdekében?

„Nem csak szankciók, hanem egyéb eszközök (pl. pályázati lehetőségek, idegenforgalom stb.) segítségével közelebb kell hozni a „tulajdonos” és a halom, valamint a „közvélemény” és a halmok viszonyát. Ezt multidiszciplináris kutatásnak kell megelőznie.”

6. Milyen egyéb intézkedéseket javasolna még?

„Érdemes a kutatás, az oktatás és a népszerűsítés felé nyitni, azt jobban támogatni. A külön pályákon futó régészeti, természetvédelmi és egyedi tájérték térképi- és adatbázisokat egységesíteni, hangolni kell, és nyilvánossá kell tenni.”

7. Mit gondol a kunhalmok jövőjéről?

„Bizakodó vagyok megőrzésüket illetően, felmérésük, kutatásuk, kezelésük tekintetében nem vagyok ennyire optimista.”

Végül meg szeretném köszönni az interjúban való részvételét és a válaszadását. Jó egészséget, a munkájához sok sikert kívánok!

Gödöllő, 2014. július 20.

Köszönetnyilvánítás

Ez úton szeretnék köszönetet mondani Dr. Barczy Attilának, hogy a doktori kutatásom során vállalta a témavezetői tevékenységet, segítette, támogatta a munkámat. A tanulmányaim során szerzett tudás, élmények, tapasztalatok egy életen át elkísérnek, és meghatározó elemei a mindennapi munkámnak is. Köszönöm Attila, hogy megismerhettem, a tanítványaidnak átadott tapasztalatod, tudásod általuk megmarad az utókor számára!

Irodalom

- Árgay Z., Balczó B., Tóth P. 2013: A kunhalmok megőrzésének hagyományos és új módjai, szereplői. A Falu 28 (1): 69–80.
- Babbie E. 2003: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata: Balassi Kiadó, Budapest. p. 690.
- Brady, M., Kellermann, K., Sahrbacher, C. and Jelinek, L. 2009: Impacts of Decoupled Agricultural Support on Farm Structure. Biodiversity and Landscape Mosaic: Some EU Results. Journal of Agricultural Economics, 60: 563–585. DOI: [10.1111/j.1477-9552.2009.00216.x](https://doi.org/10.1111/j.1477-9552.2009.00216.x)
- Heltai E., Tarjányi J. 1999: A szociológiai interjú készítése: TÁRKI, Budapest. p. 34.
- Kvale S. 2005: Az interjú: Jószyveg Műhely, Budapest. p. 286.
- Newing, H. 2011: Conducting research in conservation – A social science perspective: Taylor & Francis, Abingdon. p. 367.

- Rákóczi A. 2016: A közös agrárpolitika tájvédelmi intézkedéseinek hatásai a Békés megyei kunhalmok állapotára. Doktori (PhD) értekezés, Szent István Egyetem, Gödöllő. p. 171.
- Rákóczi A., Barczy A. 2015: A Körös-Maros Nemzeti Parkért Egyesület kunhalmok védelméért folytatott tevékenységének eredményei 20 év távlatából. *Civil Szemle* XII(2): 57–47.
- Rákóczi A., Barczy A. 2014: Védett tájelemek az Európai Unióban, a 73/2009 EK rendelet hatásai a magyar kunhalmok állapotára. *Tájökológiai Lapok* 12(1): 95–105.

NEW APPROACH IN THE RESERCH OF CUMANIAN MOUNDS EXPERT INTERVIEW WITH DR. ATTILA BARCZI IN 2013

A. RÁKÓCZI

Szent István University, Institute of Agricultural Science and Rural Development
5540 Szarvas, Szabadság út 1–3., e-mail: rakoczi.attila@uni-mate.hu

Keywords: nature conservation, landuse, farmer, common agricultural policy, social research

With my present article I do wish to commemorate my doctoral supervisor, Mr. Attila Dr. habil. Barczy associate professor, teacher, researcher and mentor via the experiences of work carried out together during my doctoral research. The topic of it was the protection of our unique landscape elements, 'kurgans' (prehistorical burial mounds) in the light of actions initiated by the common agricultural policy. We have come to the conclusion that the amendments in regulations resulted in a significant positive impact on the status of 'kurgans' located in Békés county. While advancing in and processing the topic, we took an overview on former research results as well as tried to develop novel methods. As compiling our findings, we also introduced the particular 'kurgan' owners' motivational factors, emotions, and laid down new directives as regards the sociological aspects of researches conducted in the field of landscape protection.